DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

અહેવાલપાત્ર

ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલત મધ્યે

ફોજદારી અપીલીય હકુમત

સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (સી.આર.એલ.) નં. ૨૮૬૦–૨૮૬૧ ઓફ ૨૦૧૯

માંથી ઉદ્ભવેલ

ફોજદારી અપીલ નં. ૯૪૦–૯૪૧ ઓફ ૨૦૨૧

ગુમાનસિંહ @લાલો @રાજુ

ભિખાભાઈ ચૌહાન અને અન્ય ..... અરજદારો

વિરુધ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય ..... સામાવાળાઓ

ચુકાદો

કૃષ્ણા મુરારી, ન્યાયમુર્તિ

પરવાનગી આપવામાં આવી.

૨. આ અપીલો અમદાવાદ ખાતેની ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલયના તારીખ ૨૮/૧૨/૨૦૧૮ અંતિમ આદેશ અને ચુકાદા (હવે પછિ 'ઉચ્ચ ન્યાયાલય' તરીકે સંબોધવામાં આવેલ છે.) માંથી ઉદ્ભવેલ છે જેમને અપીલકર્તાઓ દ્વારા તેમની વિરુદ્ધ દોષિત ઠેરવવાના આદેશને પડકારતી તારીખ ૦૮.૦૨.૨૦૧૯ ના આર/ક્રિમિનલ અપીલ નંબર ૮૩૩ ઓફ ૨૦૦૦ માં આપેલ આદેશ અને તારીખ ૦૭.૦૩.૨૦૧૯ના ફોજદારી પરચુરણ અરજી (સમય વધારવા માટે) નંબર ૧ ઓફ ૨૦૧૯ માં આપેલ અંતિમ આદેશ અને ચુકાદા દ્વારા સુધારેલ છે.

૩. ઉપરોક્ત ચુકાદા દ્વારા, ઉચ્ચ અદાલતે સેશન્સ કેસ નંબર ૯૨ ઓફ ૧૯૯૮માં વડોદરાના વિદ્વાન સેશન્સ જજ દ્વારા પસાર કરાયેલા તારીખ ૨૭.૦૭.૨૦૦૦ ના ચુકાદાને પડકારતી અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલને ફગાવી દીધી છે, જેમાં અપીલકર્તાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૧૪ (હવે પછી 'આઈ.પી.સી.' તરીકે ઉલ્લેખિત) સાથે વાંચતા કલમ ૩૦૬, ૪૯૮ક હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાના સંદર્ભમાં દોષિત ઠેરવવામાં આવેલ છે.

૪. ફરિયાદ પક્ષનો ટૂંકમાં કેસ એ મુજબ છે કે, અપીલકર્તા નંબર ૧ ના લગ્ન તાહેરા (હવે પછી 'મૃતક' તરીકે ઉલ્લખીત) સાથે તા.૨૭.૦૪.૧૯૯૭ના રોજ

કરવામાં આવ્યા હતા અને લગ્ન પછી, મૃતક બંને અપીલકર્તાઓ સાથે રહેતા હતા. અપીલકર્તા નંબર ૧ મૃતકને તેના પિતા (પીડબ્લ્યુ–૧) પાસેથી ભેંસ ખરીદવા માટે રૂ૨૫,૦૦૦/– લાવવા માટે સતત કહેતો હતો, કારણ કે તે દૂધનો વ્યવસાય કરવા માટે ઉત્સુક હતો. નબળી નાણાકીય સ્થિતિને કારણે, પીડબ્લ્યુ–૧ અપીલકર્તા નંબર ૧ ની માંગને સંતોષવામાં સક્ષમ ન હતાં. તેથી, અપીલકર્તા નંબર ૧એ વારંવાર મૃતકને મારવાનું શરૂ કર્યું હતું, જ્યારે અપીલકર્તા નંબર ૨ જે તેણીની સાસુ હતી તે તેણીને રસોઇ કેવી રીતે કરવી તે જાણતી નથી અને ન તો ઘરનું કોઈ કામ યોગ્ય રીતે કરતી નથી તેવાં બહાના હેઠળ તેની સાથે ઝઘડો કરતી હતી. અપીલકર્તાઓ દ્વારા ૮ મહિનાના ટૂંકા ગાળામાં તેણી પર કરવામાં આવેલી સતત માનસિક અને શારીરિક ક્રૂરતાને સહન કરવામાં અસમર્થ હોવાના એકમાત્ર કારણસર તેણીના સાસરીપક્ષના ઘરે મૃતકે તા. ૧૪.૧૨.૧૯૯૭ના રોજ ૧૭:૦૦ થી ૧૭:૩૦ કલાક ની વચ્ચે ઝેર પીને આત્મહત્યા કરી હતી.

૫. મૃતકના પિતા પીડબ્લ્યુ–૧એ પાદરા પોલીસ સ્ટેશનમાં ફરિયાદ નોંધાવી હતી, જે આઈ.પી.સી.ની કલમ ૪૯૮ક અને ૩૦૬ સાથે વાંચતા કલમ ૧૧૪ હેઠળ શીક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે આઇ.–સી.આર. નંબર ૩૪ ઓફ ૧૯૯૭ તરીકે નોંધવામાં આવી હતી. તપાસ પૂર્ણ થયા પછી, વિદ્વાન જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ, પાદરાની અદાલતમાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું, જેમણે

આ કેસ સેશન્સ ને સોંપ્યો હતો. આ કેસ સેશન્સ કેસ નંબર ૯૨ ઓફ ૧૯૯૮ તરીકે નોંધવામાં આવ્યો હતો અને તેને વિદ્વાન એડિશનલ સેશન્સ જજને સોંપવામાં આવ્યો હતો. અપીલકર્તાઓ સામે આરોપો ઘડવામાં આવ્યા હતા અને તેઓએ દોષિત ન હોવાનો દાવો કર્યો હતો અને ન્યાયીક કાર્યવાહિ ચલાવવામાં આવે તેવો દાવો કર્યો હતો.

૬. કેસને સાબિત કરવા માટે, ફરિયાદી પક્ષે સાત સાક્ષીઓ તપાસ્યા છે અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ નિવેદન નોંધાવતી વખતે અપીલકર્તાઓને તમામ ગુનાહિત પુરાવા આપવામાં આવ્યા હતા, જેમાં તેઓએ ફરિયાદ પક્ષના કેસને સંપૂર્ણપણે નકારી કાઢ્યો હતો.

૭. ટ્રાયલ કોર્ટ એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી કે અપીલકર્તાઓએ મૃતક પર શારીરિક અને માનસિક ક્રૂરતા આચરી હતી જેના કારણે તેણીએ આત્મહત્યા કરી હતી અને અપીલકર્તાઓને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૮ક અને ૩૦૬ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવ્યા હતા અને તેમને એક વર્ષની સખત કેદની સજા અને રૂ. ૫૦૦/– દંડ તેમજ બે વર્ષની સખત કેદ અને રૂ. ૫૦૦/– દંડ કરવામાં આવેલ.

૮. તેનાથી નારાજ થઇ આરોપી અપીલકર્તાઓએ હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલ દાખલ

કરી હતી અને દલીલ કરી હતી કે અપીલકર્તા નંબર ૧ દ્વારા નાણાંની કોઈ માંગ કરવામાં આવી ન હતી કારણ કે તે માત્ર દૂધનો વ્યવસાય શરૂ કરવા માટે ભેંસ ખરીદવા માટે લોન માંગી રહ્યો હતો. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે મૃતક તબીબી સારવાર હેઠળ હતી કારણ કે તે કોઈ માનસિક બીમારીથી પીડાતી હતી. એવું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ ઉપલબ્ધ હોવા છતાં માત્ર સંબંધીઓને સાક્ષી તરીકે તપાસવામાં આવ્યા હતાં અને તેથી, ફરિયાદ પક્ષનો કેસ શંકાસ્પદ બને છે. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે મૃતકે કૃત્ય કર્યું ત્યારે અપીલકર્તાઓ ઘરમાં હાજર ન હતા અને અપીલને મંજૂરી આપવામાં આવે અને અપીલકર્તાઓની તકસીરવારપણું રદ્ કરવામાં આવે તેવી અરજ કરી હતી.

૯. જોકે, ઉચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે, ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવા સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે ૩.૨૫,૦૦૦/– ની માંગ પૂરી ન થવાના કારણે અપીલકર્તાઓ દ્વારા મૃતક પર માનસિક અને શારીરિક ક્રૂરતા આચરવામાં આવી હતી અને તેથી, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા ચુકાદા અને તકસીરવાર ઠેરવવાના આદેશની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી.

૧૦. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૮–ક અને કલમ ૩૦૬ હેઠળ તકસીરવાર ઠેરવવામાં આવ્યાથી અને સજા સંભળાવવામાં આવી હોવાથી નારાજ થઈ

આરોપીઓએ આ અપીલ કરી છે. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી આકૃતિ ચૌબેએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલી અને હાઈકોર્ટ દ્વારા પુષ્ટિ કરાયેલી તકસીરવાર ઠરાવવાનો નિર્ણય માન્ય નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, સાક્ષીઓના પુરાવા વિરોધાભાસી છે અને અપીલકર્તા નંબર ૧ દ્વારા કોઈ નાણાંની માંગ કરવામાં આવી ન હતી કારણ કે તે માત્ર દૂધનો વ્યવસાય શરૂ કરવાના હેતુથી ભેંસ ખરીદવા માટે લોન માંગતો હતો. તેણીએ વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે મૃતક કોઈ માનસિક બીમારીથી પીડાતી હતી જેના માટે તેણી તબીબી સારવાર હેઠળ હતી. તેણીની વધુમાં રજુઆત એ છે કે માત્ર નજીકના સંબંધીઓને સાક્ષી તરીકે તપાસવામાં આવ્યા હતાં અને કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષી ન હતો.

૧૧. તેનાથી વિપરીત, રાજ્ય વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી દીપાનવિતા પ્રિયંકાએ રજૂઆત કરી હતી કે, બંને નીચલી અદાલતોએ સહવર્તી તારણ કાઢ્યું છે કારણ કે તેમાં કોઈ દખલગીરીની જરૂર નથી. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, આઈ.પી.સી. ની કલમ૩૦૬ હેઠળ તકસીરવાર ઠેરવવા માટે જરૂરી તમામ ઘટકો પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૧૧૩ક ની મદદથી સાબિત થાય છે, તેથી હાલની અપીલ ફગાવી દેવાને લાયક છે.

૧૨. અમે સામ–સામી રજુઆતો પર વિચાર કર્યો છે અને પક્ષકારોના વિદ્વાન

વકીલની મદદથી વાદગ્રસ્ત ચુકાદાનો અને સાક્ષીઓની જુબાનીનો પણ અભ્યાસ કર્યો છે.

૧૩. તે નિર્વિવાદ છે કે મૃતકનું આપઘાત મૃત્યુ લગ્નના આઠ મહિનાના ટૂંકા ગાળામાં થયું હતું. પુરાવા અધિનિયમ ની કલમ ૧૧૩–ક, લગ્નના સાત વર્ષની અંદર પરિણીત મહિલા દ્વારા, તેના પતિ અથવા તેના કોઈ સંબંધી દ્વારા આત્મહત્યા માટે ઉશ્કેરણીની પૂર્વધારણા માટે જોગવાઈ કરે છે, જે નીચે પ્રમાણે છે:–

> **"૧૧૩ક. પરિણીત સ્ત્રી દ્વારા આત્મહત્યા માટે ઉશ્કેરણીની પૂર્વધારણા –** જ્યારે પ્રશ્ન એ હોય કે, શું કોઈ સ્ત્રી દ્વારા આત્મહત્યા કરવા માટે તેના પતિ અથવા તેના પતિના કોઈ સંબંધીએ ઉશ્કેરણી કરી હતી અને તે દર્શાવવામાં આવે છે કે, તેણીએ તેના લગ્નની તારીખથી સાત વર્ષના સમયગાળાની અંદર આત્મહત્યા કરી હતી અને તેના પતિ અથવા તેના પતિના આવા સંબંધીએ તેણી ઉપર ક્રૂરતા આચરી હતી, ત્યારે કોર્ટ દ્વારા કેસના અન્ય તમામ સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને પૂર્વધારણા કરી શકાય છે કે આવી આત્મહત્યા તેના પતિ દ્વારા અથવા તેના પતિના આવા સંબંધીઓ દ્વારા ઉશ્કેરણીથી કરવામાં આવી હતી.
>
> સમજુતીઃ આ કલમના હેતુઓ માટે, "ક્રૂરતા" નો અર્થ ભારતીય દંડ

સંહિતા (૧૮૬૦નો ૪૫) ની કલમ ૪૯૮–ક જેવો જ હશે."

૧૪. પુરાવા અધિનિયમ ની કલમ ૧૧૩–કમાં ઉમેરવામાં આવેલા સ્પષ્ટીકરણમાં સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે 'ક્રૂરતા' નો અર્થ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૮–ક જેવો જ હશે અને તેથી તેનો ઉતારો કરવો સુસંગત રહેશે જે નીચે મુજબ છેઃ–

"૪૯૮–ક. પતિ અથવા પતિના સંબંધી જે સ્ત્રી ઉપર ક્રૂરતા આચરે છે–

જે કોઈ પણ સ્ત્રીનો પતિ અથવા પતિનો સંબંધી હોય, તે આવી સ્ત્રી ઉપર ક્રૂરતા આચરે છે, તેને ત્રણ વર્ષ સુધીની કેદની સજા થશે અને દંડ પણ ભોગવવો પડશે.

સમજુતી– આ કલમના હેતુ માટે, "ક્રૂરતા" નો અર્થ છે –

(ક) એવી કોઈ ઇરાદાપૂર્વકની વર્તણૂક કે જે સ્ત્રીને આત્મહત્યા કરવા માટે ઉશ્કેરે અથવા સ્ત્રીના જીવન, અંગ અથવા સ્વાસ્થ્ય (ભલે તે માનસિક અથવા શારીરિક હોય) માટે ગંભીર ઈજા અથવા જોખમ ઊભું કરે તેવી શક્યતા હોય; અથવા

(ખ) સ્ત્રીની આવી સતામણી તેણીને અથવા તેણી સાથે સંબંધિત કોઈપણ વ્યકતિને કોઈ મિલકત અથવા મૂલ્યવાન થાપણ માટેની કોઈપણ ગેરકાયદેસર માંગને પુરી કરાવા માટે દબાણ કરવાના હેતુથી હોય

અથવા તેણી અથવા તેણી સાથે સંબંધિત કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા આવી માંગને પહોંચી વળવામાં નિષ્ફળતાને કારણે હોય."

૧૫. ફરિયાદ પક્ષનો કેસ એ હતો કે, મૃતક જે ફરિયાદીની પુત્રી હતી તેના લગ્ન અપીલકર્તા નં. ૧ સાથે કથિત ઘટનાના લગભગ આઠ મહિના પહેલા થયાં હતાં અને તે પછી તે તેના પતિ સાથે તેના ઘરમાં રહેતી હતી, અપીલકર્તા નં.૧ અને સાસુ;અપીલકર્તા નં.૨. લગભગ બે મહિના સુધી તેઓ શાંતિપૂર્ણ રીતે રહ્યા હતાં, ત્યારબાદ અપીલકર્તા નં. ૧ એ મૃતકને દૂધનો વ્યવસાય શરૂ કરવામાં રસ હોવાથી તેના પિતા પાસેથી ભેંસ ખરીદવા માટે રૂ૨૫,૦૦૦/– લાવવા દબાણ કરવાનું શરૂ કર્યું. વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, ફરિયાદી પીડબ્લ્યુ–૧ તેની નબળી નાણાકીય સ્થિતિને કારણે માંગને સંતોષવામાં અસમર્થ હતો. જ્યારે રૂ.૨૫,૦૦૦/– ની માંગ ફરિયાદી દ્વારા પૂરી કરી શકાઇ નહી, ત્યારે અપીલકર્તા નં.૧ એ મૃતકને મારવાનું શરૂ કર્યું અને અપીલકર્તા નં. ૨, સાસુ પણ તેણી રસોઈ નથી જાણતી અને ઘરનું કામ યોગ્ય રીતે કરતી નથી એવાં બહાના હેઠળ તેની સાથે ઝઘડો કરતી હતી. લગ્નના આઠ મહિનાના ટૂંકા ગાળા દરમિયાન તેણી પર શારીરિક અને માનસિક ક્રૂરતાને કારણે, જ્યારે તે અસહ્ય બન્યું ત્યારે તેણે સાસરીપક્ષના ઘરે તા. ૧૪.૧૨.૧૯૯૭ના રોજ ૧૭:૦૦ થી ૧૭:૩૦ કલાક ની વચ્ચે ઝેર પીને આત્મહત્યા કરી હતી.

૧૬. મૃતકના પિતા પીડબ્લ્યુ–૧ દ્વારા નોંધાયેલી ઉપરોક્ત ફરિયાદ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૯૮–ક સાથે વાંચતા કલમ ૧૧૪ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાઓ હેઠળ આઇ.–સી.આર. નં.૩૪૧ ઓફ ૧૯૯૭ તરીકે નોંધાઇ હતી.

૧૭. પીડબ્લ્યુ–૧, મૃતકના પિતા મુસ્તફા છોટુભાઈ ઘોરીના પુરાવાના અવલોકનથી એ સાબિત થશે કે મૃતકના લગ્ન અપીલકર્તા નં. ૧, કથિત ઘટનાના આઠ મહિના પહેલા થયા હતાં. તેમણે પોતાની જુબાનીમાં જણાવ્યું હતું કે, શરૂઆતના બે મહિના સુધી બંનેનું વૈવાહિક જીવન સારૂં હતું, જો કે, લગ્નના બે મહિના પછી, અપીલકર્તા નં. ૧ દ્વારા તાહિરા (મૃતક) ને દૂધના વ્યવસાય માટે ભેંસ ખરીદવા માટે પીડબ્લ્યુ–૧ પાસેથી રૂ.૨૫,૦૦૦/– ની રકમ માંગવાનો આગ્રહ કરવાનું શરૂ કર્યું, પરંતુ તે કહેવાતી રકમ ચૂકવવામાં અસમર્થ હતો કારણ કે તે ચાની દુકાન ચલાવીને પોતાની આજીવિકા કમાઈ રહ્યો હતો અને તે દેવાંમાં પણ હતો. તેમણે એમ પણ જણાવ્યું હતું કે, તેમની નબળી આર્થિક સ્થિતિને કારણે તેઓ માંગ પૂરી કરી શક્યા ન હોવાથી, તેમની મૃત પુત્રી સાથે અપીલકર્તા નં.૧. ખરાબ વર્તન કરતાં હતા અને ઘણીવાર માર મારતાં હતાં. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે, અપીલકર્તા નં. ૨, મૃતકની સાસુએ પણ, મૃતક રોટલી યોગ્ય રીતે બનાવી શકતી નથી કે તેણી ઘરનું કામ પણ કરી શકતી નથી અને તેના પિતાએ તેને કંઈ શીખવ્યું નથી તેવાં બહાના હેઠળ ઝઘડો શરૂ કર્યો હતો. તેણે એમ પણ જણાવ્યું હતું કે, મૃતક તેને આપવામાં આવતા ત્રાસ વિષે

તેની માતા (પીડબ્લ્યુ–૪) સાથે વાત કરતી હતી જેઓ તેણીને બધું સમજાવતાં હતાં. તેણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે, જમાઈ ખૂબ જ શંકા કરતો હતો અને તે તાહિરા (મૃતક) ને કોઈ પણ જગ્યાએ એકલા જવા દેતો ન હતો અને તેને માર મારતો હતો. તેમણે એમ પણ જણાવ્યું હતું કે, છેલ્લે અપીલકર્તા નં. ૨ મૃતક સાથે તેના ઘરે આવ્યા હતાં અને તેની પત્ની (પીડબ્લ્યુ–૪) પાસેથી રૂ૫૦૦ માંગ્યાં હતાં, કારણ કે તેનો પતિ અજમેર જવાનો હતો. તેમણે એમ પણ કહ્યું કે, રાત્રે લગભગ ૧:૩૦ વાગ્યે, તેમના ભાઈ પીડબ્લ્યુ–૩ આવ્યા અને મૃતકના મૃત્યુ વિશે માહિતી આપી. ઉલટ–તપાસમાં તેમની જુબાની બદલાયી ન હતી. જોકે ઉલટ–તપાસ દરમિયાન, આ સાક્ષી પાસેથી એ જાણવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો કે મૃતક લગ્ન પહેલાં કોઈ પ્રકારની બીમારીથી પીડાતી હતી અને તેણીની કોઇ સારવાર ચાલી રહી હતી કે કેમ. સાક્ષીઓએ ઉલટ–તપાસમાં સ્વીકાર્યું હતું કે, મૃતકને થોડી પીડા થઈ રહી હતી અને તેની પત્ની તેને સારવાર માટે લઈ જતી હતી અને તેને દવા આપવામાં આવતી હતી. ઉપરોક્ત સિવાય, આ સાક્ષીઓ પાસેથી ન તો બીમારીનું સ્વરૂપ કે ન તો સારવાર કે દવાની વિગતો મેળવી શકાઇ હતી. હકીકતમાં, બચાવ પક્ષ દ્વારા એવું સૂચન પણ નહોતું કે મૃતક કોઈ પણ પ્રકારની માનસિક બીમારીથી પીડાતી હતી અથવા તેણીની સારવાર ચાલી રહી હતી.

૧૮. પીડબ્લ્યુ–૧નો પુરાવાને, મૃતકની માતા દરિયાબેન મુસ્તફા ઘોરી

પીડબ્લ્યુ–૪, તેમજ પીડબ્લ્યુ–૩, ફરિયાદીના ભાઈ અહમદભાઈ છોટુભાઈ ઘોરી અને પીડબ્લ્યુ–૫, મૃતકના ભાઈ હનીફ મુસ્તફા ઘોરીના પુરાવા દ્વારા સમર્થન મળેલ છે.

૧૯. એ ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે કે, અપીલકર્તાઓ તરફે વિદ્વાન વકીલ દ્વારા પીડબ્લ્યુ–૧ની ઉલટતપાસ પર ઘણો ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે, જેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે, લગ્ન પહેલાં પણ મૃતકની સારવાર અને દવાઓ ચાલી રહી હતી. અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલે ભારપૂર્વક દલીલ કરી હતી કે મૃતક કોઈ માનસિક બીમારીથી પીડાતી હતી અને તેની સારવાર ચાલી રહી હતી અને તેની માનસિક અસ્થિરતા આત્મહત્યામાં પરિણમી હોઈ શકે છે. આ દલીલ સ્વીકારવા યોગ્ય નથી કારણ કે ન તો બચાવ પક્ષ દ્વારા આ સંબંધમાં કોઈ પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા કે ન તો કલમ ૩૧૩ હેઠળના તેમના નિવેદનમાં બીમારી કે દવા વિશે કંઈપણ જણાવવામાં આવ્યું હતું. મૃતક લગ્ન પછી લગભગ આઠ મહિના સુધી અપીલકર્તાઓ સાથે સાસરી પક્ષના ઘરે રહેતી હતી અને જો તેણી કોઈ લાંબી સારવારમાંથી પસાર થઈ રહી હોત, તો અપીલકર્તાઓ માટે ઉપરોક્ત તથ્યોની જાણકારી ન હોય તે શક્ય ન હતું.

૨૦. ત્યારબાદ અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે તમામ સાક્ષીઓ સંબંધીઓ છે અને હીત ધરાવતા સાક્ષી છે અને કેસને

સાબિત કરવા માટે ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષી તપાસવામાં આવ્યા નથી, આમ, ફરિયાદ પક્ષનો કેસ શંકાસ્પદ બને છે.

૨૧. મોટેભાગે પરિણીત સ્ત્રી ઉપર ક્રૂરતા આચરવાનો ગુનો ઘરની અંદર કરવામાં આવે છે, જે કોઈ પણ સ્વતંત્ર સાક્ષીની ઉપલબ્ધતાની શક્યતાઓને ઘટાડે છે અને જો કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષી ઉપલબ્ધ હોય તો પણ તે અથવા તેણી સાક્ષી બનવા તૈયાર હશે કે કેમ તે પણ એક મોટો પ્રશ્ન છે કારણ કે સામાન્ય રીતે કોઈ પણ સ્વતંત્ર અથવા સબંધીત ન હોય તેવિ વ્યક્તિ સંખ્યાબંધ કારણોસર સાક્ષી બનવાનું પસંદ કરે નહીં. ઘરેલું હિંસાનો ભોગ બનેલી વ્યક્તિ માટે તેના માતાપિતા, ભાઈઓ અને બહેનો અને આવા અન્ય નજીકના સંબંધીઓ સાથે તેના દુખને વહેંચવો અણધડતું નથી. નજીકના સંબંધીઓ/હીત ધરાવતા સાક્ષીનું પુરાવા મૂલ્ય મૃતકના સંબંધી હોવાના આધારે નકારી શકાય તેવું નથી. કાયદો સંબંધીઓને સાક્ષી તરીકે રજૂ કરવા માટે ગેરલાયક ઠેરવતો નથી, જોકે તેઓ હીત ધરાવતા સાક્ષી હોઈ શકે છે.

૨૨. જો કે, જ્યારે અદાલતે કોઈ પણ હીત ધરાવતા સાક્ષીના પુરાવાની ચકાસણી કરવી હોય ત્યારે તેણે તેમના પુરાવાને તોલવામાં ખૂબ જ સાવધ રહેવું પડે અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, હીત ધરાવતા સાક્ષીના પુરાવાની અત્યંત કાળજી અને સાવધાની પૂર્વક તપાસ કરવાની જરૂર છે. આવા સાક્ષીના પુરાવામાં

કોઈ નબળાઈઓ છે કે કેમ; શું પુરાવા વિશ્વસનીય, ભરોસાપાત્ર છે અને અદાલતના વિશ્વાસને પ્રેરિત કરે છે કે કેમ તે કોર્ટ પોતે જ નક્કી કરે તે જરૂરી છે. હીત ધરાવતા સાક્ષીના પુરાવાઓનું વિશ્લેષણ કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવાનું બીજું એક મહત્વપૂર્ણ પાસું એ છે કે, આવા પુરાવા દ્વારા પ્રગટ થયેલા ગુનાની ઉત્પત્તિ સંભવિત છે કે નહીં. જો કોર્ટ દ્વારા કોઈ હીત ધરાવતા સાક્ષી/સંબંધીનો પુરાવો સાવચેતીપૂર્વક તપાસ થયેલ સુસંગત અને વિશ્વાસપાત્ર, નબળાઈઓથી મુક્ત અથવા કોર્ટના વિશ્વાસને પ્રેરિત કરતી કોઈપણ બાબતથી મુક્ત હોવાનું જણાય, તો તેના પર આધાર ન રાખવાનું કોઈ કારણ નથી.

૨૩. **મરાનાડુ અને અન્ય વિરુદ્ધ પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર, તમિલનાડુ દ્વારા રાજ્ય** [1] ના કેસમાં આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ., આ મુદ્દાને ધ્યાનમાં લેતી વખતે, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છેઃ–

> "માત્ર એટલા માટે કે નજરે જોનાર સાક્ષીઓ પરિવારના સભ્યો છે, તેમના પુરાવાનો નકાર કરી શકાતો નથી. જ્યારે હિત હોવાનો આરોપ હોય છે, ત્યારે તે સ્થાપિત પણ કરવું પડે. માત્ર નિવેદન કે મૃતકના સંબંધીઓ હોવાને કારણે તેઓ આરોપીઓને ખોટી રીતે ફસાવવાની શક્યતા ધરાવે છે તે પુરાવા જે અન્યથા નક્કર અને વિશ્વસનીય છે તેને નકારવાનો આધાર ન હોઈ શકે. અમે ફરિયાદ પક્ષની રજુઆત આગળ વધારવા માટે હિત

1 **(૨૦૦૮)૧૬ એસ.સી.સી. ૫૨૯**

ધરાવતાં સાક્ષીઓ સંબંધિત દલીલ પર પણ ધ્યાન આપીશું.

"સંબંધ એ સાક્ષીની વિશ્વસનીયતાને અસર કરતું પરિબળ નથી. ઘણીવાર એવું બને છે કે કોઈ સંબંધી વાસ્તવિક ગુનેગારને છુપાવતો નથી અને નિર્દોષ વ્યક્તિ સામે આક્ષેપો કરે. જો ખોટી સંડોવણીની અરજી કરવામાં આવે તો પાયારૂપ આધારો બનાવવા પડે. આવા કિસ્સાઓમાં, અદાલતે સાવચેતીનો અભિગમ અપનાવવો પડે અને તે સચોટ અને વિશ્વસનીય છે કે શા માટે તે શોધવા માટે પુરાવાઓનું વિશ્લેષણ કરવું પડે.

૧૧. દલીપ સિંહ અને અન્ય વિ.પંજાબ રાજ્ય (એ.આઈ આર. ૧૯૫૩ એસ.સી. ૩૬૪) નીચે મુજબ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છેઃ–
"૨૬. સાક્ષીને સામાન્ય રીતે સ્વતંત્ર માનવામાં આવે છે, સિવાય કે તે એવા સ્રોતોમાંથી ઉદ્ભવે કે જે દૂષિત થવાની સંભાવના હોય અને તેનો સામાન્ય રીતે અર્થ એ થાય કે, સાક્ષી પાસે કોઈ કારણ જેમ કે આરોપી સામે દુશ્મનાવટ, તેને ખોટી રીતે ફસાવવાનો ઈરાદો હોય. સામાન્ય રીતે નજીકના સંબંધી વાસ્તવિક ગુનેગારને ઉઘાડો પાડનાર અને નિર્દોષ વ્યક્તિને ખોટી રીતે ફસાવનાર ન હોય. તે સાચું છે કે, જ્યારે લાગણીઓ વધી જાય છે અને દુશ્મનાવટ માટે વ્યક્તિગત કારણ હોય, ત્યારે નિર્દોષ વ્યક્તિ જેની સામે સાક્ષી અને તકસિરવાર વ્યક્તિઓને દ્વેષ હોય છે, તેને

સંડોવવાની વૃત્તિ હોય છે, પરંતુ આવી ટીકા માટે પાયારૂપ આધારો જરૂરિ છે અને માત્ર સંબંધની હકીકત એ પાયાથી દૂર છે તે ઘણીવાર સત્યની ખાતરી આપે છે. જો કે, અમે કોઈ વ્યાપક સામાન્યીકરણનો પ્રયાસ કરી રહ્યા નથી. દરેક કેસનો નિર્ણય તેની પોતાની હકીકતોના આધારે થવો જોઈએ. અમારા અવલોકનો માત્ર વિવેકના સામાન્ય નિયમ તરીકે અમારી સામેના કેસોમાં વારંવાર રજૂ કરવામાં આવે છે તેનો સામનો કરવા માટે કરવામાં આવે છે. આવો કોઈ સામાન્ય નિયમ નથી. દરેક કેસ તેના પોતાના તથ્યો સુધી મર્યાદિત હોવો જોઈએ અને તેના દ્વારા સંચાલિત થવો જોઈએ.

ત્યારબાદ ઉપરોક્ત નિર્ણયને ગુલી ચંદ અને અન્ય વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય (૧૯૭૪ (૩) એસ. સી. સી. ૬૯૮) માં અનુસરવામાં આવ્યો છે. જેમાં વાડીવેલુ થેવર વિરુદ્ધ મદ્રાસ રાજ્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૭ એસ. સી. ૬૧૪) પર પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો.

૧૩. આપણે એ પણ અવલોકન કરી શકીએ છીએ કે, સાક્ષી નજીકના સંબંધી હોવાના કારણે અને પરિણામે પક્ષપાતી સાક્ષી હોવાના કારણે તેના પર આધાર રાખવો જોઈએ નહીં, તેમાં કોઈ તથ્ય નથી. આ અદાલતે શરૂઆતમાં જ આ સિદ્ધાંતને દલીપ સિંહના કેસ (સુપ્રા)માં ફગાવી દીધો

હતો, જેમાં વકીલોના સભ્યોના મનમાં એવી છાપ પર આશ્ચર્ય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું હતું કે સંબંધીઓ સ્વતંત્ર સાક્ષી નથી. વિવિયન બોઝ દ્વારા બોલતાં, ન્યાયમુર્તિ દ્વારા એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"૨૫.અમે હાઈકોર્ટના વિદ્વાન ન્યાયાધીશો સાથે સહમત થવામાં અસમર્થ છીએ કે, બે સાક્ષીઓની જુબાનીને સમર્થનની જરૂર છે. જો આવા નિરીક્ષણનો પાયો એ હકીકત પર આધારિત છે કે સાક્ષીઓ મહિલાઓ છે અને સાત પુરુષોનું ભાગ્ય તેમની જુબાની પર ટકેલું છે, તો અમે આવા કોઈ નિયમ વિશે જાણતા નથી. જો તે એવાં કારણ પર આધારિત હોય કે તેઓ મૃતક સાથે ગાઢ સંબંધ ધરાવે છે, તો અમે સહમત થઈ શકતા નથી. ઘણા ફોજદારી કેસોમાં આ એક સામાન્ય ભૂલ છે અને જેને આ અદાલતની અન્ય ખંડપીઠે 'રામેશ્વર વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય' (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨ એસ. સી. ૫૪ પૃષ્ઠ ૫૯ પર) માં દૂર કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. જો કે, અમે જોઈએ છીએ કે તે કમનસીબે હજુ પણ જો અદાલતોના ચુકાદાઓમાં નહીં, તો કોઈપણ રીતે વકીલની દલીલોમાં ચાલુ રહેલ છે.

૧૪... ... ફરીથી મસાલતી અને અન્ય વી. યુપી રાજ્ય. (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ એસ.સી. ૨૦૨) આ અદાલતે અવલોકન કર્યું:(પૃ.૨૦૯–૨૧૦ પેરા ૧૪):

"૧૪.પરંતુ અમને લાગે છે કે સાક્ષીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલા પુરાવાને માત્ર આ આધાર પર નકારી કાઢવા કે તે પક્ષપાતી અથવા હીત ધરાવતા સાક્ષીઓ છે, તે ગેરવાજબી છે, આવા પુરાવાના યાંત્રિક અસ્વીકારનો એકમાત્ર આધાર છે કે તે પક્ષપાતી છે તે નિશ્ચિતપણે ન્યાયની નિષ્ફળતા તરફ દોરી જશે. કેટલા પુરાવા સ્વિકાર્ય રાખવા જોઈએ તે અંગે કોઈ ચોક્કસ નિયમ નિર્ધારિત કરી શકાતો નથી. આવા પુરાવા સાથે વ્યવહાર કરવામાં ન્યાયિક અભિગમ સાવધ હોવો જોઈએ; પરંતુ આવા પુરાવા પક્ષપાતી હોવાથી તેને નકારી કાઢવાની દલીલને સાચી તરીકે સ્વીકારી શકાતી નથી.

૧૫. આ જ અસર હેઠળ પંજાબ રાજ્ય વિરુદ્ધ જાગીર સિંહ (એ. આઈ. આર. ૧૯૭૩ એસ.સી. ૨૪૦૭), લેહના વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય (૨૦૦૨ (૩) એસ.સી.સી. ૭૬) અને ગંગાધર બેહરા અને અન્ય વિ. ઓરિસ્સા રાજ્ય (૨૦૦૨ (૮) એસ.સી.સી. ૩૮૧)માં નિર્ણય લેવાયા હતાં "

૨૪. હાલના કેસમાં, પીડબ્લ્યુ–૧,૨,૩ અને ૪, મૃતકના સંબંધિ હોવા છતાં, કુદરતી સાક્ષી છે. પરિવારના સભ્યો અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિની સાક્ષી તરીકે તપાસ કરવા પર કોઈ પ્રતિબંધ ન હોવાથી, તેમના પુરાવા આ આધાર પર નકારી

કાઢવા યોગ્ય નથી. ઉપરોક્ત સાક્ષીઓના પુરાવાના અવલોકન પરથી અમે જોઇ શકીએ છીએ કે તે કોઇપણ ભૌતિક વિરોધાભાસ રહીત અને સુસંગત છે અને વિશ્વાસ ઉતપન્ન કરે છે. નીચલી અદાલતોએ પણ તેમના પુરાવા ધ્યાને લેતા પહેલા તેમની યોગ્ય રીતે તપાસ કરી છે અને તેમની જુબાનીઓ પર વિશ્વાસ કરવામાં કંઈ અસામાન્ય નથી.

૨૫. આમ, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીના પુરાવા પરથી અમને એવું માનવા માટે કોઈ ખચકાટ નથી કે, ફરિયાદ પક્ષે સાબિત કર્યું છે કે, મૃતકને રૂ.૨૫,૦૦૦/– ની ગેરકાયદેસર માંગને પહોંચી વળવા માટે દબાણ કરવાના હેતુથી હેરાન કરવામાં આવી હતી અને આવી સતામણી તેના પિતા (પી.ડબ્લ્યુ–૧) પાસેથી કહેવાતી રકમ લાવવામાં નિષ્ફળતાને કારણે હતી, જે આવી માંગને પહોંચી વળવા માટે આર્થિક રીતે અસમર્થ હતા. અમે ઉપરોક્ત પુરાવાના આધારે તારણ કાઢીએ છીએ કે, ફરિયાદ પક્ષ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૮–ક ના સ્પષ્ટીકરણ (ખ) હેઠળ ક્રૂરતાનો આરોપ સાબિત કરવામાં સફળ રહ્યા છે.

૨૬. પી. ડબલ્યુ.–૨, ડૉ. આનંદ જેઓ મૃતકનું પોસ્ટમોર્ટમ કરનારા ડોકટરોની પેનલના સભ્યોમાંના એક હતા તેમના પુરાવા દ્વારા જંતુનાશકનું સેવન કરીને આત્મહત્યા દ્વારા મૃત્યુની પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે. તેમણે તેમની ઉલટ તપાસમાં જણાવ્યું હતું કેઃ–

" તા.૧૫/૧૨/૧૯૯૭ ના રોજ હું ગાંધી ખાતે પી.એમ.સી. તબીબી અધિકારી તરીકે ફરજ પર હતો. બપોરે ૩–૧૫ વાગ્યે તાહેરા ગુમાનસિંહ ચૌહાણનો મૃતદેહ લાવવામાં આવ્યો હતો અને સમય લગભગ ૩–૩૦ કલાકનો હતો. પેનલમાં ડૉ. રોલિશરન હતા અને તેઓ હાલમાં રાજકોટ મેડિકલ કોલેજમાં છે. મૃતદેહની તપાસ કરતી વખતે, આંતરિક ઈજાઓ માટે, પગ પર દોરી મૂકવામાં આવી હતી. જમણી જાંઘ પર સામાન્ય ઈજા થઈ હતી. અન્ય કોઈ બાહ્ય ઈજા નહોતી જે સાબિત કરી શકે કે મૃત્યુ માર મારવાને કારણે થયું હતું. તે પછી પણ, પેટ ખોલવામાં આવ્યું હતું અને જે બહાર આવ્યું હતું તેમાં તીવ્ર ગંધ હતી. તેણીના આંતરડા, યકૃત, કિડની અને લોહીના નમૂના લેવામાં આવ્યા હતા અને અમદાવાદની ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળામાં વિશ્લેષણ માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા, જેથી વાસ્તવિક તથ્યો જાણી શકાય. આ વિશ્લેષણ અહેવાલ ફોરેન્સિક વિભાગ દ્વારા અમને અને પોલીસ સ્ટેશનને મોકલવામાં આવ્યો હતો. પરંતુ મને તેની નકલ મળી નથી. તેથી, જો પોલીસની નકલ મને બતાવવામાં આવે તો હું વધુ જુબાની આપી શકું છું. મને આજે માર્ક ૮/૯ એ બતાવવામાં આવે છે, જે ફરિયાદી પક્ષના કાગળો છે અને તે જોઈને હું કહું છું કે, મૃતકના આંતરડામાં ઝેરી જંતુનાશક ડાયઝીનોન ઓર્ગેનોફોસ્ફેટ મળી આવ્યું હતું. આ સાબિત કરે છે કે, તાહેરાબેનનું મૃત્યુ ઝેર પીવાને કારણે

થયું હતું. મારી સાથે પેનલ ડૉક્ટરે મૃતકનું પોસ્ટમોર્ટમ કર્યું હતું. મને નીશાની ૮/૭ નો રિપોર્ટ બતાવવામાં આવે છે અને તે અમે બંને ડૉક્ટરોએ તૈયાર કર્યું છે. મારી સાથેના ડૉક્ટરે મારી હાજરીમાં તેના પર સહી કરી છે. તેમાં મારી સહી છે. હું તે ઓળખી બતાવું છું. તે આંક ૧૭થી રજુ છે."

ઉલટ તપાસમાં તેમનું નિવેદન અકબંધ હતું અને તેમાંથી વિરોધાભાસી કંઈપણ મેળવી શકાયું ન હતું.

૨૭. હવે, જે પ્રશ્ન આપણા ધ્યાનમાં લેવાનો થાય છે તે એ છે કે ફરિયાદી પક્ષે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૮–ક ના સ્પષ્ટીકરણ (ખ) માં નિર્ધારિત ક્રૂરતાનો આરોપ સફળતાપૂર્વક સ્થાપિત કર્યો છે અને એ હકીકત પણ છે કે મૃતકએ લગ્નના સાત વર્ષમાં જંતુનાશક દવા ખાઈને આત્મહત્યા કરી હતી, શું આરોપીને પુરાવા અધિનિયમ ની કલમ ૧૧૩–ક ની મદદથી આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૦૫ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે પણ દોષિત ઠેરવી શકાય?

૨૮. આ કેસમાં ફરિયાદ પક્ષ એ સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ સીધો પુરાવો રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે કે આરોપીએ મૃતકને આત્મહત્યા કરવા માટે ઉશ્કેર્યા હતા. ફરિયાદ પક્ષે આરોપી સામે ઉશ્કેરણીનો આરોપ સ્થાપિત કરવા માટે પુરાવા

અધિનિયમ ની કલમ ૧૧૩–ક પર આધાર રાખ્યો છે.

૨૯. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૧૦૭ ઉશ્કેરણીના ગુનાને નીચે મુજબ વર્ણવે છેઃ–

<u>"આઈપીસીની કલમ ૧૦૭ –</u>

૧૦૭. કોઈ કૃત્ય કરવા માટે – એક વ્યક્તિ પ્રેરે –

(પ્રથમ)–કોઈ પણ વ્યક્તિને તે કામ કરવા માટે ઉશ્કેરે છે; અથવા

(બીજું)–એક અથવા વધુ અન્ય વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓ સાથે તે વસ્તુ કરવાના કોઈપણ કાવતરામાં જોડાય છે, જો તે કાવતરાના અનુસરણમાં, કોઈ કૃત્ય અથવા ગેરકાયદેસર કાર્યલોપ થાય છે, અને તે વસ્તુ કરવા માટે; અથવા

(ત્રીજું)–ઈરાદાપૂર્વક, કોઈપણ કૃત્ય અથવા ગેરકાયદેસર કાર્યલોપ દ્વારા, તે બાબત કરવામાં સહાય કરે છે.

સમજૂતી ૧. એક વ્યક્તિ, જે જાણીજોઈને ખોટી રજૂઆત કરીને, અથવા કોઈ ભૌતિક હકીકતને જાણીજોઈને છુપાવીને, જે તે જાહેર કરવા માટે બંધાયેલો છે, સ્વેચ્છાએ કોઈ કાર્યનું કારણ બને છે અથવા મેળવે છે, અથવા કરવા માટેનું કારણ બને છે અથવા મેળવવાનો પ્રયાસ કરે છે, તેને તે કાર્ય કરવા માટે ઉશ્કેરવામાં આવે છે. ઉદાહરણઃ "એ", એક જાહેર

અધિકારી છે, જેને કોર્ટના વોરંટ દ્વારા "ઝેડ" નિ અટકાયત કરવા અધિકૃત કરાયા છે, "બી" તે હકીકતને જાણીને અને એ પણ કે "સી" "ઝેડ" નથી, તે જાણીજોઈને "એ" ને રજૂઆત કરે છે કે "સી" "ઝેડ" છે, અને આમ ઈરાદાપૂર્વક "એ" ને "સી"ને પકડવાનું કારણ બને છે. અહીં "બી" ઉશ્કેરણી દ્વારા "સી"ની અટકાયત કરાવે છે. સ્પષ્ટીકરણ–૨ – જે કોઈ પણ, કોઈ કૃત્ય કર્યા પહેલાં અથવા તે કૃત્ય કરતાં સમયે, તે કૃત્યને સરળ બનાવવા માટે કંઈપણ કૃત્ય કરે છે, અને તે રીતે તેને સરળ બનાવે છે, તે કૃત્ય કરવામાં સહાય કરે છે.

૩૦. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૬ આત્મહત્યા માટે ઉશ્કેરણીના ગુના માટે સજાની જોગવાઈ કરે છે, જે નીચે મુજબ છેઃ–

"૩૦૬. આત્મહત્યા માટે ઉશ્કેરણી. –જો કોઈ વ્યક્તિ આત્મહત્યા કરે છે, તો જે કોઈ આવી આત્મહત્યાને પ્રોત્સાહન આપે છે, તેને દસ વર્ષ સુધીની મુદત માટે બંને માંથી કોઈ એક પ્રકારની કેદની સજા કરવામાં આવશે અને દંડ પણ કરવામાં આવશે."

૩૧. **રમેશ કુમાર વિરુદ્ધ છત્તીસગઢ રાજ્ય**[2] ના કેસમાં ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ સમક્ષ આ પ્રશ્ન વિચારણા માટે આવ્યો હતો. ઉપરોક્ત ચુકાદાના પેરા

2 **(૨૦૦૧)૯ એસ.સી.સી. ૬૧૮**

૧૨ માં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છેઃ–

"આ જોગવાઈ તા.૨૬/૧૨/૧૯૮૩ની અસરથી ફોજદારી (બીજો) સુધારા અધિનિયમ ૧૯૮૩ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી હતી, જે પુરાવાઓની મુશ્કેલીને ઉકેલવા માટે સામાજિક માંગને પહોંચી વળવા માટે હતી કે જ્યાં પતિ અથવા સાસુ–સસરા દ્વારા આત્મહત્યા કરવા માટે મજબૂર કરીને અસહાય પરિણીત સ્ત્રીઓને દૂર કરવામાં આવી હોય અને તેના ગુનાહિત પુરાવા સામાન્ય રીતે સાસરી પક્ષના ઘરના ચાર દિવાલ અંદર જ ઉપલબ્ધ હોય છે અને તેથી તે ઘરની બહારના કોઈને પણ પુરાવા ઉપલબ્ધ નથી હોતા. ગમે તે હોય, હજુ પણ તે નકારી શકાતું નથી કે આ ધારણા ફોજદારી કાયદાના ક્ષેત્રમાં આરોપી સામે કામ કરવાનો હેતુ ધરાવે છે. ધારણા ઉભી થાય તે પહેલાં, તેનો પાયો અસ્તિત્વમાં હોવો જ જોઈએ. કલમ ૧૧૩–ક નું વાંચન દર્શાવે છે કે કલમ ૧૧૩–ક લાગુ પાડવા માટે, તે દર્શાવવું આવશ્યક છે કે (i) સ્ત્રીએ આત્મહત્યા કરી હોય, (ii) આવી આત્મહત્યા તેણીના લગ્નની તારીખથી સાત વર્ષના સમયગાળાની અંદર કરવામાં આવી હોય, (iii) પતિ અથવા તેના સંબંધીઓ, જેમના પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે, તેમણે તેણી ઉપર ક્રૂરતા આચરી હોય. ઉપરોક્ત સંજોગોના અસ્તિત્વ અને ઉપલબ્ધતા પર, અદાલત એવું માની શકે છે કે, આવી આત્મહત્યાની ઉશ્કેરણી તેણીના પતિ દ્વારા અથવા તેણીના પતિના આવા સંબંધીઓ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. સંસદે

સાવચેતીની નોંધ લેવાનું પસંદ કર્યું છે. પ્રથમ, પૂર્વધારણા ફરજિયાત નથી; તે સ્વીકાર્ય છે કારણ કે તે માત્ર "ધારી શકાય" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ સૂચવે છે. બીજું, ઉપરોક્ત ત્રણ સંજોગોનું અસ્તિત્વ અને ઉપલબ્ધતા, એક સૂત્રની જેમ, ધારણા કરવામાં સક્ષમ બનાવશે નહીં; ધારણા કરવામાં આવે તે પહેલાં અદાલતે 'કેસના અન્ય તમામ સંજોગો' ને ધ્યાનમાં લેવા પડશે. કેસના અન્ય તમામ સંજોગોને ધ્યાનમાં લેવાથી ધારણા મજબૂત થઈ શકે છે અથવા અદાલતના વિવેકને ધારણા કરવાથી દૂર રહેવા માટે નિર્દેશિત કરી શકે છે. કલમ ૧૧૩–ક માં વપરાયેલ અભિવ્યક્તિ–'કેસના અન્ય સંજોગો' એ ધારણા કરવાના હેતુથી ક્રૂરતા અને આત્મહત્યા વચ્ચેના કારણ અને અસર સંબંધ સુધી પહોંચવાની જરૂરિયાત સૂચવે છે. છેલ્લું, ધારણા એ નિર્વિવાદ નથી. ધારણા કરવામાં આવી હોવા છતાં બચાવમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવા અથવા અન્યથા રેકોર્ડ પર ઉપલબ્ધ તથ્યો અને સંજોગો ધારણાને નષ્ટ કરી શકે છે. કલમ ૧૧૩–ક માં વપરાયેલ શબ્દસમૂહ 'પૂર્વધારણા કરી શકે' ને પુરાવા અધિનિયમ ની કલમ ૪ માં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવેલ છે, જે જણાવે છે કે–'જ્યારે પણ આ અધિનિયમ દ્વારા એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય કે, કોર્ટ કોઈ હકીકતની ધારણા કરી શકે છે, ત્યારે તે હકીકતને સાબિત તરીકે ગણી શકે છે, સિવાય કે જ્યાં સુધી તે અપ્રમાણિત ન થાય અથવા તેનો પુરાવો માંગવામાં આવે."

૩૨. ઉપરોક્ત અવલોકનો પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે પુરાવા અધિનિયમ ની કલમ ૧૧૩–ક લાગુ પાડવા માટે ત્રણ શરતો પૂરી કરવી જરૂરી છેઃ–

I. સ્ત્રીએ આત્મહત્યા કરી છે,

II. આવી આત્મહત્યા તેના લગ્નની તારીખથી સાત વર્ષના સમયગાળાની અંદર કરવામાં આવી છે.

III. આરોપીએ તેની સાથે ક્રૂરતા આચરી હતી.

૩૩. હાલના કેસની હકીકતો પરથી, ત્રણેય શરતો પૂર્ણ થઈ છે. એ હકીકતો અંગે કોઈ વિવાદ નથી કે, મૃતકે તેના લગ્નની તારીખથી સાત વર્ષના સમયગાળાની અંદર આત્મહત્યા કરી હતી અને આરોપીએ તેના ઉપર ક્રૂરતા આચરી હતી, કારણ કે અમે ટ્રાયલ કોર્ટ તેમજ હાઈકોર્ટના તારણોની પુષ્ટિ કરી છે કે ફરિયાદ પક્ષ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૮–ક ના સ્પષ્ટીકરણ (બી) હેઠળ ક્રૂરતાનો આરોપ સાબિત કરવામાં સફળ રહ્યા છે.

૩૪. તેમાં કોઈ શંકા નથી કે, ઉપરોક્ત ત્રણ સંજોગોનું અસ્તિત્વ અને ઉપલબ્ધતા એક સૂત્રની જેમ લાગુ કરવી જોઈએ નહીં, જેમ **રમેશ કુમાર વિરુદ્ધ છત્તીસગઢ રાજ્ય (સુપ્રા)** ના કેસમાં આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની

ખંડપીઠે જણાવ્યું હતું, કરવામાં આવી રહેલ ધારણા અને કરેલ ધારણા નિર્વિવાદ નથી.

૩૫. આ તબક્કે, અમે પુરાવા અધિનિયમ ની કલમ ૪ નો પણ સંદર્ભ આપી શકીએ છીએ, જે કલમ ૧૧૩–ક માં ઉપયોગમાં લેવાતા 'ધારણા કરી શકે છે' શબ્દસમૂહને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જે નીચે મુજબ છેઃ–

> "**ધારશે–જ્યારે પણ આ** અધિનિયમ દ્વારા નિર્દેશ આપવામાં આવે કે કોર્ટ કોઈ હકીકત ધારણ કરશે, ત્યારે તે એવી હકીકતને સાબિત તરીકે ધ્યાનમાં લેશે, સિવાય કે જ્યાં સુધી તે નકારી ન શકાય."

૩૬. 'ધારણા કરી શકે છે' શબ્દસમુહની ઉપરોક્ત વ્યાખ્યા એ સ્પષ્ટ કરે છે કે, જ્યારે પણ અધિનિયમમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે કોર્ટ કોઈ હકીકતની ધારણા કરી શકે છે, ત્યારે કહેવાતી હકીકતને સાબિત ગણવામાં આવે છે, સિવાય કે જ્યાં સુધી તેને નકારી કાઢી શકાય.

૩૭. એ સાચું છે કે, હાલના કેસમાં, પુરાવા સ્પષ્ટપણે મૃતક પર થયેલ ક્રૂરતા અથવા સતામણીના ગુનાને સ્થાપિત કરે છે અને આમ ધારણા માટેનો પાયો અસ્તિત્વમાં છે. એ સાચું છે કે, અપીલકર્તાઓએ આ ધારણાને નકારી કાઢવા

માટે કોઈ પુરાવા રજુ કર્યા નથી.

૩૮. આમ, કેસની હકીકતો અને સંજોગો ધ્યાનમાં લેતાં, સુરક્ષિત રીતે તારણ કાઢી શકાય છે કે, નીચેની અદાલતોએ એવું માનવા માટે કોઈ ગેરકાયદેસરતા કરી નથી કે આરોપી–અપીલકર્તાઓએ મૃતકની આત્મહત્યા માટે ઉશ્કેરણી કરી હતી. આ બાબતને અન્ય દ્રષ્ટિકોણથી પણ જોઈ શકાય છે. ફરિયાદ પક્ષ અપીલકર્તાઓ સામે ક્રૂરતાની કલમ ૪૯૮–ક હેઠળ આરોપ સ્થાપિત કરવામાં સફળ રહ્યો હતો, જેમાંથી વાજબી નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય છે કે મૃતક દ્વારા જંતુનાશક દવા પીને આત્મહત્યા કરવામાં આવી હતી. મૃતક અપીલકર્તાની કસ્ટડીમાં હતી અને શંકાસ્પદ સંજોગોમાં તેના સાસરી પક્ષના ઘરની ચાર દિવાલની અંદર મૃત્યુ પામી હતી.

૩૯. **રમેશ વિઠ્ઠલ પાટીલ વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય**[3] ના કેસમાં આ અદાલતની બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે લગભગ સમાન હકીકતો અને સંજોગોમાં, ચુકાદાના ફકરા ૨૬ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છેઃ–

> "વધુમાં, સ્વીકૃત છે કે મૃતક દ્વારા તેના લગ્નની તારીખથી સાત વર્ષના સમયગાળામાં આત્મહત્યા કરવામાં આવી હતી. તેથી, પુરાવા અધિનિયમ ની કલમ ૧૧૩–ક સ્પષ્ટપણે આ કેસમાં લાગુ થાય છે. તેમાં કરેલ

3 **(૨૦૧૪)૧૧ એસ.સી.સી. ૫૧૬**

ધારણા અમલમાં આવવી જ જોઈએ. આ જોગવાઈ ક્રિમિનલ લો સેકન્ડ એમેન્ડમેન્ટ અધિનિયમ ૧૯૮૩ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી હતી જેથી, જ્યાં પરિણીત મહિલાઓને આત્મહત્યા કરવા માટે મજબૂર કરવામાં આવેલ હોય તેવા પુરાવા મેળવવાની મુશ્કેલીને ઉકેલી શકાય પરંતુ ત્યાં ગુનાહિત પુરાવા મેળવવાનું મુશ્કેલ હોય કારણ કે તે સામાન્ય રીતે સાસરી પક્ષના ઘરની ચાર દિવાલોની અંદર ઉપલબ્ધ હોય છે.

આ કેસમાં, ફરિયાદ પક્ષે મૃતક ઉપર થયેલ ક્રૂરતા અને સતામણી સ્થાપિત કરવા માટે પુરાવા આપ્યા છે જેને ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે. આમ, ધારણા માટેનો પાયો અસ્તિત્વમાં છે. જોકે, અપીલકર્તાએ આ ધારણાને નકારી કાઢવા માટે કોઈ પુરાવા આપ્યા નથી. તેથી, આ કેસની હકીકતોથી તે સુરક્ષિત રીતે તારણ કાઢી શકાય છે કે અપીલકર્તાએ મૃતકને આત્મહત્યા માટે ઉશ્કેરણી કરી હતી."

૪૦. **સતીશ શેટ્ટી વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય**[4] ના કેસમાં આ અદાલતના નીચેના નિરીક્ષણોનો પણ સંદર્ભ આપી શકાય છેઃ–

"એકવાર ફરિયાદ પક્ષ કલમ ૪૯૮–ક હેઠળ તકસીરવાર ઠેરવવા માટે ક્રૂરતાના ઘટકને સ્થાપિત કરવામાં સફળ થાય, ત્યારે અમારા મતે માત્ર

4 **(૨૦૧૬) ૧૨ એસ.સી.સી. ૭૫૯**

જવલ્લે કોઇ કેસમાં, જો પુરાવા અધિનિયમ ની કલમ ૧૧૩–કની અન્ય જરૂરિયાતો સંતોષાય તો અદાલત ઉશ્કેરણીની ધારણાને લાગુ કરવાનો ઇનકાર કરી શકે છે. આ દરખાસ્તને **કે. પ્રેમા એસ. રાવ અને અન્ય વિરુદ્ધ યાલ્ડા શ્રીનિવાસ અને અન્ય**[5] ના કેસમાં આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે લીધેલા દૃષ્ટિકોણ દ્વારા પૂરતા પ્રમાણમાં સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે."

૪૧. **કે. પ્રેમા એસ. રાવ (સુપ્રા)** ના કેસમાં, આ અદાલતે ચુકાદો આપતા જણાવ્યું હતું કે, ફોજદારી કાર્યરિતી સંહિતા કલમ ૨૧૫ ને ધ્યાનમાં રાખીને આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૬ હેઠળ આરોપ ના ઘડવામાં આવે તો, તેથી ન્યાયની નિષ્ફળતામાં પરિણમી નથી અને તેથી, આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૬ હેઠળ આરોપ ઘડવા માટે ટ્રાયલ કોર્ટને આ બાબત મોકલવાની જરૂર નથી અને તે આરોપ માટે ફરીથી સુનાવણીનો નિર્દેશ આપવાની જરૂર નથી. તે દ્વારા નીચે પ્રમાણે વધુ અવલોકન કરવામાં આવ્યુ હતું–

"તેની પત્ની સાથે ક્રૂર વર્તનમાં જોવા મળતા સમાન તથ્યો, તેની સામે પત્નીને આત્મહત્યા કરવા માટે ઉશ્કેરવાના આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૦૬ હેઠળનો કેસ બનાવે છે. અપીલકર્તાને કલમ ૩૦૪–બી હેઠળ "દહેજ મૃત્યુ" માટેના મોટી કક્ષાના ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો, જે

5 **(૨૦૦૩)૧ એસ. સી.સી. ૨૧૭**

ઓછામાં ઓછી સાત વર્ષની સખત કેદ અને મહત્તમ આજીવન કેદની સજાને પાત્ર છે. આઈ.પી.સી. ની કલમ ૪૯૮–ક હેઠળ ક્રૂરતાના ગુનો લાગુ કરતા સમયે સમાન હકીકતો પર પુરાવા અધિનિયમ ની કલમ ૧૧૩ એ હેઠળ પણ તેની સામે ધારણા ઉભી કરી શકાય છે.

(ભાર પૂર્વક)

૪૨. **ગુરજિત સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય**[6] ના કેસમાં બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આપેલા આ અદાલતના ચુકાદા પર અપીલકર્તાઓ માટે વિદ્વાન વકીલે મૂકેલી નિર્ભરતા સંપૂર્ણપણે ખોટી છે, કારણ કે આ કેસ હકીકતો પર અલગ પાડી શકાય તેવો છે. આ કેસમાં, આ અદાલતને જાણવા મળ્યું હતું કે ફરિયાદી પક્ષ આઇપીસીની કલમ ૪૯૮–ક હેઠળ કેસ સાબિત કરવામાં સફળ રહ્યા હોવાં છતાં, ફરિયાદી પક્ષ એ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો હતો કે ક્રૂરતા એવી પ્રકૃતિની હતી કે જેના કારણે મૃતક પાસે આત્મહત્યા કરવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ બચ્યો ન હતો. એવું જાણવા મળ્યું હતું કે, ફરિયાદ પક્ષ, આરોપીના કોઈપણ કૃત્ય અથવા ભૂલથી મૃતકને આત્મહત્યા કરવા માટે ઉશ્કેરવામાં આવી હતી તેવું કોઇ પણ વાજબી શંકા વગર સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ પુરાવા રેકોર્ડ પર મૂકવામાં નિષ્ફળ ગયા છે. એવી કોઇ સામગ્રી રેકર્ડ ઉપર નથી કે, મૃતક આત્મહત્યા કરે તે પહેલાં તરત જ આરોપી દ્વારા મૃતક સાથે ક્રૂરતા આચરવામાં આવી હતી, જેના કારણે મૃતક પાસે આત્મહત્યા કરવા સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ નહોતો. ચુકાદામાં

6 **(૨૦૨૦) ૧૪ એસ.સી.સી. ૨૬૪**

કરવામાં આવેલા નીચેના અવલોકનો તે માટે સુસંગત હોઈ શકે છેઃ–

"૩૭. એક બીજું પાસું જે ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે તે એ છે કે, જે કેસોમાં આ અદાલતે એવું માન્યું છે કે આરોપ માત્ર આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૦૪–ખ હેઠળ હોવાં છતાં, આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૪–ખ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવેલ, એવું જાણવા મળ્યું હતું કે, આરોપનામા ની અંદર જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, મૃતકને ક્રૂરતાના કારણે આત્મહત્યા કરવા માટે ઉશ્કેરવામાં આવી હતી. જો કે, વર્તમાન કેસમાં, આરોપ આ રીતે છેઃ

"કે તમે બધાએ બોહન ગામમાં તા. ૨૮.૯.૯૪ ના રોજ, જસવિંદર કૌર તે તમો ગુરજિંદર સિંહની પત્ની અને તમો ગુરદિયાલ સિંહ અને મોહિંદર કૌરની પુત્રવધૂ અને તમો રણજીત કૌરની ભાભીનું મૃત્યુ, અસામાન્ય સંજોગો માં થયું હતું, તમે બધા તેના સંબંધીઓ હોઇ, તેના લગ્નના સાત વર્ષના સમયગાળામાં, દહેજ માંગવાના સંબંધમાં બધાએ તેણીને ક્રૂરતા અને સતામણીનો ભોગ બનાવેલ હતી અને આમ કરતાં ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૪–બી હેઠળ સજાપાત્ર દહેજ મૃત્યુનો ગુનો મારા કાર્યક્ષેત્રમાં કર્યો હતો."

૩૮. આમ જોવામાં આવશે, આરોપમાં એવું નથી જણાવવામાં આવ્યું કે મૃતકને જે સતામણીનો સામનો કરવો પડ્યો હતો તેના કારણે મૃતકને આત્મહત્યા કરવા માટે ઉશ્કેરવામાં આવી હતી. તેમાં એવો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી કે આરોપીએ મૃતકને આત્મહત્યા કરવા માટે ઉશ્કેર્યા હતા. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને અમારો વિચાર છે કે જે કિસ્સાઓમાં ધર્માંતરણને મંજૂરી આપવામાં આવે છે તે સ્પષ્ટ રીતે અલગ પાડી શકાય તેવા છે."

૪૩. તેનાથી વિપરીત, હાલના કેસમાં, ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા તા. ૨૯.૦૫.૨૦૦૦ ના આદેશ દ્વારા આરોપી–અપીલકર્તાઓ સામે નીચેનો તહોમતનામુ ઘડવામાં આવ્યો હતોઃ–

<u>તહોમતનામુ</u>

હું, શ્રી એ. સી. મોદી, વડોદરા જિલ્લા એડિશનલ સેશન્સ જજ, આથી તમે બંને આરોપી સામે તહોમત મુકુ છું કે,

આરોપીના લગ્ન નં. ૧ તાહેરાબેન સાથે થયું અને તેથી તાહેરાબેન અને બંને આરોપી સાથે રહેતા હતા. આરોપી નં. ૧ દૂધનો વ્યવસાય કરતો હતો, આરોપી નં. ૧એ નિયમિત રીતે તાહેરાબેનને દૂધ ખરીદવા માટે તેના પિતા પાસેથી રૂ૨૫,૦૦૦/– ની રકમ માંગવાનું કહેતાં હતાં. પરંતુ

તાહેરાબેનને તેના પિતાની આર્થિક સ્થિતિનો ખ્યાલ હોવાથી, તે માંગ પૂરી કરી શકી નહીં. આ કારણે આરોપી નં.૧ વારંવાર તાહેરાબેનને મારતો હતો. દરમિયાન આરોપી નં.૨ તાહેરાબેનની સાસુ હોઇ, એવી ટિપ્પણી કરતી હતી કે તાહેરાબેન ઘરનું કામ યોગ્ય રીતે કરતી ન હતી, ભોજન યોગ્ય રીતે રાંધતી ન હતી અને તેથી આરોપી નં. ૧ ને આરોપી નંબર ૨ દ્વારા ખોટી રીતે ઉશ્કેરણી કરવામાં આવતી અને આમ તાહેરાબેનને માર મારવામાં આવ્યો હતો. આ રીતે, તમે બંને આરોપીઓએ લગ્નના આઠ મહિનાના સમયગાળામાં તાહેરાબેનને માનસિક અને શારીરિક સતામણી પહોંચાડી, તેણીનું જીવન વધુ ખરાબ બનાવ્યું, એવી પરિસ્થિતિ ઊભી કરી કે જેમાં તેણી મૃત્યુની ઇચ્છા રાખે અને તમારા આવા વર્તનને કારણે, અન્ય કોઈ વિકલ્પ બચે નહીં, જેથી તા. ૧૪/૧૨/૧૯૯૭ ના રોજ તેણીનું જીવન ટુંકાવાના હેતુથી ૧૭:૦૦ થી ૧૭:૩૦ કલાક સુધીમાં તાહેરાબેને મેધાદ ગામમાં જંતુનાશક દવા પીવાથી આત્મહત્યા કરી અને તેથી તેનું મૃત્યુ નિપજ્યું હતું.

આ રીતે, તમે બંને આરોપીઓએ તાહેરાબેનને આત્મહત્યા માટે ઉશ્કેર્યા હતાં અને આ રીતે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૭૬,૪૯૮–ક અને ૧૧૪ હેઠળ ગુનો કર્યો છે.

આથી હું તમારી સામે ન્યાયિક કાર્યવાહી હાથ ધરવાની જાહેરાત કરું છું."

૪૪. આમ, એવું જોવામાં આવશે કે આરોપી–અપીલકર્તાઓ સામે માત્ર ચોક્કસ આરોપ જ ઘડવામાં આવ્યો ન હતો, એક તરફ બચાવ પક્ષ કલમ ૧૧૩–ક હેઠળની ધારણાને નકારી કાઢવા માટે કોઈ પુરાવા રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ ગયા હતા અને બીજી તરફ ફરિયાદ પક્ષ પુરાવા સ્થાપિત કરવામાં સફળ રહ્યા હતા કે મૃતક પાસે આત્મહત્યા કરવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ બચ્યો ન હતો. મૃતકના કાકા પીડબ્લ્યુ–૩ની મૌખિક જુબાનીનો સંદર્ભ આપી શકાય છે, તેમના સર તપાસનો સંબંધિત ભાગ અહીં નીચે આપવામાં આવ્યો છેઃ–

> "લગ્ન પછી તાહેરા તેના પતિના ઘરમાં રહેવા ગઈ હતી. તાહેરાના સાસરી પક્ષના ઘરમાં તેમના પતિ ગુમનસિંહ, સસરા, સાસુ અને મધુ નામની નણંદ રહેતા હતા. તાહેરાનું લગ્નજીવન લગ્નના બે કે અઢી મહિનાના સમયગાળા સુધી યોગ્ય રીતે ચાલ્યું. ગુમનસિંહ સ્વભાવથી શંકાશીલ હતા. તેણે તાહેરાને ક્યાંય એકલી જવા દેતો નહીં. તે તેના શંકાશીલ સ્વભાવને કારણે તાહેરા સાથે તે જતો. તે તેણીને કોઈની સાથે વાત કરવા દેતો ન હતો અને આવી બાબતોની પૂછપરછ કરતો હતો. તે તાહેરાને તેના પિતા પાસેથી ૩.૨૫,૦૦૦ લાવવાનું કહેતો હતો કારણ કે તે ભેંસ ખરીદવા અને દૂધનો વ્યવસાય કરવા માંગતો હતો. તાહેરા કહેતી કે તેના

પિતાની ચાની દુકાન છે અને તેમના પર દેવું હતું, તે પૈસા કેવી રીતે આપી શકે! આમ, રકમ ન મળતા, ગુમાનસિંહ તાહેરાને મારતો, તેની સાથે ઝઘડો કરતો અને આમ તેને શારીરિક અને માનસિક રીતે હેરાન કરતો. તાહેરાની સાસુ કહેતી કે, તાહેરા સારી રીતે રસોઈ નહોતી કરતી, તે યોગ્ય રીતે કામ કરતી નહોતી. તાહેરાની સાસુ તાહેરાના પતિને ઉશ્કેરતી અને આમ તે તેમની વચ્ચે ઝઘડો કરાવતી હતી. હું મારા વ્યવસાય માટે નિયમિત રીતે મારા ભાઈ મુસ્તફાના ઘરે જતો હતો. તે સ્થળે તાહેરાએ આ વાતો વારંવાર કહી હતી, આ વાત મને ભાઈ અને ભાભીએ કહી હતી. તાહેરા મને ૫–૭ વાર મળવા આવી હતી અને તેણે પણ મને આ વાતો કહી હતી..... ...."

" સોમવારે, મુસ્તફાએ મારી સાથે વાત કરી કે, મેદાધથી તાહેરા અને તેની સાસુ તેમના ઘરે આવ્યા હતાં. તાહેરાની સાસુએ કહ્યું કે ઇસ્માઇલ પાસેથી ખરીદતી વખતે તેમને ભેંસ આપવામાં આવે, નહીં તો ૩.૫૦૦૦ ની રકમ આપવામાં આવે. પરંતુ તાહેરાની માતાએ આવું કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. તેઓએ વધુમાં જણાવ્યું હતું કે, તાહેરાના સસરા અજમેર જઈ રહ્યા હતા અને તેથી ૩.૫૦૦ ની રકમ તેઓ આપે. ૩.૫૦૦ ની આ રકમ તાહેરાની સાસુ દરિયાબેનને આપવામાં આવી હતી. તેમણે ફોન પર વધુમાં જણાવ્યું હતું કે હવે સતામણી વધી ગયેલ છે. જેના કારણે તાહેરાએ કહ્યું

હતું કે, કાકાને જાણ કરો કે તેણી હવે સહન કરી શકે તેમ નથી, સતામણી ચાલી રહી છે અને તેથી તેણીને લઈ જાઓ.

બીજા દિવસે મારી માતા સકીના, મારી પત્ની રશિદા અને હું એમ અમે ત્રણ વ્યક્તિઓ થ્રી વ્હીલર ટેમ્પોમાં મેધાદ ગયા હતાં. અમે તે જગ્યાએ તાહેરાની સાસુને મળ્યા હતાં. તાહેરાની સાસુએ મને કહ્યું કે, તેના મોટા ભાઈના દીકરાનું ઓપરેશન થવાનું છે અને તેણે હોસ્પિટલ જવું પડશે. અમે તેને તાહેરાને અમારી સાથે મોકલવાનું જણાવતાં, તેણે જવાબ આપ્યો કે તાહેરાના સસરા અજમેર જવાના છે, જેના કારણે તેણી પરત આવી જવી જોઈએ. ત્યારબાદ હું તાહેરાને ભોજ ખાતેના મારા ઘરે લાવ્યો હતો. તાહેરા ૨–૩ દિવસ સુધી મારા ઘરે રહી હતી અને તાહેરાએ મને કહ્યું હતું કે હજુ પણ તેને પરેશાન કરવામાં આવે છે. અત્યારે પણ ગુમનસિંહ નાંણાંની રકમ માંગી રહ્યો છે અને તે તેને મારી રહ્યો છે. વધુમાં, તેની સાસુ એમ પણ કહી રહી હતી કે તાહેરા સારી રીતે રસોઈ નથી કરી રહી અને તે યોગ્ય રીતે કામ કરતી નથી. આમ, તેની સાસુ કોઈ ને કોઇ રીતે તેની સાથે ઝઘડો શરૂ કરતી અને ગુમનસિંહ તેને મારવા માટે મજબૂર કરતી. તાહેરાએ મને કહ્યું કે, જો આ ચાલુ રહેશે તો તે તેની સાથે રહી શકશે નહીં અને તે પાછી જશે નહી. તાહેરાના સસરા અજમેર જવાના હતા અને તેથી અમે તાહેરાને કહ્યું કે આ દુ:ખદ દિવસો પસાર થઈ જશે અને તેથી તેણીને તેના પતિના ઘરે મોકલી દીધી હતી. મેં તેને કહ્યું કે, જો વધુ

સતામણી કરવામાં આવેશ તો હું તેને મોકલીશ નહીં. મેં તેને આ વાત સમજાવી અને તેને તેના પતિના ઘરે મોકલી દીધી.

મારા પુત્ર અને અન્ય બે વ્યક્તિઓ તેણીને ટેમ્પોમાં મેદાધ ખાતેના તેના સાસરિ પક્ષના ઘર પર મૂકી ગયા હતા. પછી તે જ રાત્રે ૧૧:૦૦ થી ૧૧:૩૦ કલાકે, તાહેરાની સાસુ ફતમાબેન અને અન્ય એક માણસ સાથે ફત્માબેનનો જમાઈ વિક્રમ મારા ઘરે આવ્યા હતા. તેઓએ મને કહ્યું કે તાહેરાએ ઝેર પીધું છે અને તેથી તે મૃત્યુ પામી છે. મેં આ લોકોને કહ્યું કે આ વાત તેના પિતા મુસ્તફાને જણાવો, ત્યારબાદ હું એક વાહન શોધી ફર્ટિલિઝરનગર ખાતે મારા ભાઈ મુસ્તફાને આ વાતની જાણ કરવા ગયો હતો. મેં તાંદળજામાં રહેતા મારા બીજા ભાઈ ઉસ્માનને પણ આ વાતની જાણ કરી હતી અને અન્ય લોકોને પણ આ વાતની જાણ કરી હતી. મેં મારા ભાઈને આ વાત બધાને જણાવવાનું કહ્યું અને મારા ભાઈ મુસ્તફાના ઘરે ગયો. મેં તેને જાણ કરી કે તાહેરાએ ઝેર પીધું હોઇ, તેના પતિના ઘરમાં મૃત્યુ પામી છે...."

૪૫. ઉલટ–તપાસ દરમિયાન આ સાક્ષીની જુબાની અડગ હતી અને તેની પાસેથી તેનાથી વિપરીત કંઈપણ બહાર આવી શક્યું ન હતું, ખાસ કરીને જ્યારે બચાવ પક્ષ દ્વારા તથ્યો ખોટાં સાબિત કરવા માટે કોઈ સામગ્રી રેકોર્ડ પર

લાવવામાં આવી નથી, અને તેથી અમને ટ્રાયલ કોર્ટ અને અપીલ કોર્ટ દ્વારા કલમ ૧૧૩–ક હેઠળ ધારણા કરવામાટે પુરાવા પર આધાર રાખવામાં કોઈ દોષ જણાતો નથી.

૪૬. ટ્રાયલ કોર્ટ તેમજ હાઈકોર્ટ બંનેએ પુરાવા ધ્યાને લીધા છે અને એવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે નક્કર કારણો નોંધ્યા છે કે ફરિયાદ પક્ષ અપીલકર્તાઓ સામેના કેસને વાજબી શંકા વગર સાબિત કરવામાં સફળ રહ્યા છે.

૪૭. સંબંધિત તથ્યો અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલા તર્ક અને હાઈકોર્ટ દ્વારા સમર્થન મેળવ્યા પછી, અમે અલગ દ્રષ્ટિકોણ લેવા માટે સહમત નથી. આમ, અમને વાદગ્રસ્ત ચુકાદામાં દખલ કરવાનું કોઈ કારણ જણાતું નથી. તેથી અરજીઓ રદ કરવામાં આવે છે.

.....ન્યાયમૂર્તિ
(એસ. અબ્દુલ નઝીર)

.....ન્યાયમૂર્તિ
(કૃષ્ણા મુરારી)

નવી દિલ્હી;
૦૩ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૨૧

This judgment has been translated using AI Tool SUVAS.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.